

תיאור המקרה

ביום 3.3.89, בשעות הצהריים, נסע רוחי רשיד עבדאללה מן הכפר טובאס שליד שכס במכוננית, באיזור צומת מכורה. בצומת עמדו בטרמפיאדה 8 או 9 חיילים וחיילת. כשהתקרבה המכוננית לצומת הרים אחד החיילים את נשקו וירה לעברה. מן הירי נפצע רוחי רשיד עבדאללה. הנהג המשיך בנסיעה עד לבסיס צבאי סמוך, ושם קיבל הפצוע עזרה ראשונה. לאחר מכן הוחש באמבולנס צבאי למינהל האזרחי בשכס, ומשם הועבר על-ידי אנשי הצלב האדום לבית החולים "אלאייתיחאד" בשכס. הוא אושפז למשך כ-90 יום שבמהלכם עבר שלושה ניתוחים. אחרי שחרורו מבית החולים הורו לו הרופאים לנוח בביתו משך שישה חודשים. בתקופה זו היה מרותק למיטה. על פי חוות דעת של מומחה לאורתופדיה נגרם לרוחי רשיד עבדאללה שבר מרוסק בירך השמאלית. רגלו התקצרה בכ-3 סנטימטרים, וכתוצאה מכך הוא צולע. נוסף על כך מקום הפציעה רגיש והפצוע סובל כאבים. האורתופד חיווה את דעתו, כי מצב זה הוא בלתי הפיך. נקבעו לו 15% נכות לצמיתות בתחום האורטופדי.

העדויות

פרטי המקרה נמסרו למוקד הן על-ידי הפצוע עצמו, והן על-ידי שניים מנוסעי המכוננית. שלושת העדים מסרו את המקום והשעה שבהם התרחש הירי, את מספר החיילים שעמדו בטרמפיאדה, ושלושתם העידו כי היורה היה חייל כבן 20. במינהל האזרחי בשכס נגבו עדויות מן הנהג ומן הפצוע. שלושת העדים מסרו עוד, כי בעת שנחקרו הנהג והפצוע צולמה המכוננית בידי חיילים.

איש אינו חוקר

* ב-6.4.89, כחודש לאחר המקרה, פנתה עו"ד עליזה הרמן בשם המוקד אל הפרקליט הצבאי הראשי דאז, תת-אלוף אמנון סטרשנוב. במכתבה הביאה את פרטי האירוע, וציינה כי במינהל האזרחי בשכס נגבו עדויות לגבי מה שהתרחש. היא ביקשה לדעת אם התקיימה חקירה, ומה תוצאותיה.

* ב-2.8.89 השיבה פרקליטת מרכז דאז, רחל דולב: "לצערנו, עקב הזמן הרב שחלף מיום האירוע ועד פתיחת החקירה, וכיוון שמדובר בטרמפיאדה וביורה אלמוני – לא ניתן היה לבצע חקירה רצינית ולברר את נסיבותיו של המקרה, או לאתר את היורה האלמוני".

הוחמצה האפשרות לחקירה מהירה ויעילה

כאמור, מייד לאחר שנפצע רוחי רשיד עבדאללה המשיך הנהג בנסיעה אל מחנה צבאי סמוך, שם טופל הפצוע. לאחר מכן הועבר רוחי רשיד למינהל האזרחי, ומשם לבית חולים. למינהל האזרחי נודע, איפוא, דבר פציעתו זמן קצר מאוד לאחר שאירעה. למרות זאת, לא נעשה דבר כדי להכניס את מצ"ח לתמונה, על מנת שאפשר יהיה לאתר את היורה, אשר ייתכן שבאותה שעה עצמה עדיין המתין בטרמפיאדה.

גם במידע שהתקבל מעדויות נוסעי המכוננית, שנחקרו במינהל האזרחי, לא נעשה כל שימוש. אם אכן צולמה המכוננית, יכלו הצילומים לסייע בחקירת כיוון היריות ואולי אף סוג הנשק שממנו נורו הכדורים שחדרו מבעד לדפנותיה ופגעו ברוחי רשיד עבדאללה. אך לא נראה כי גם מידע זה נוצל לחקירה כלשהי.

אילו נבדקו כל הנתונים הללו מייד לאחר האירוע, ייתכן שאפשר היה לאתר את הירדה, ואולי אף עדים למעשהו מבין החיילים שעמדו באותה עת בטרמפיאדה.

משרד הביטחון דוחה תביעה לפיצויים משום ש"אין הוכחה"

* על אף שבמכתבה מ-2.8.89 קבעה פרקליטת מרכז, כי אין אפשרות לברר את נסיבות המקרה, היא הציעה שהפצוע יפנה לקמ"ט תובענות באיזור יהודה ושומרון, וכי כאשר תתבקש התייחסותה של פרקליטות מרכז לעניין, היא תמליץ לפצותו עקב פציעתו.

* ב-16.11.90 הגיש עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד, בשם הפצוע, תביעת פיצויים לקמ"ט תובענות.

* רק לאחר מספר חודשים הודיע קמ"ט תובענות לעו"ד רוזנטל, ב-25.7.91, כי תביעת הפיצויים נדחתה.

* ב-8.8.91 נפגש עו"ד רוזנטל עם סגן הפרקליט הצבאי הראשי, אלוף-משנה דוד יהב, וב-14.8.91 שלח אליו את כל החומר הרלבנטי לגבי המקרה. המכתב לא נענה.

* ב-4.11.91 שלח עו"ד רוזנטל תזכורת לאל"מ יהב.

* תשובה בעניין זה התקבלה ב-11.12.91 מאל"מ אחז בן-ארי, אז ראש ענף הדין הבינלאומי במפקדת הפרקליט הצבאי הראשי. במכתבו מציין אל"מ בן-ארי, כי משרד הביטחון החליט שלא לפצות את רוחי רשיד עבדאללה, שכן: "...מדובר במקרה שאין לגביו כל הוכחה או רישום, ואשר התובע עצמו לא דיווח עליו".

הדבר הנכון היחיד בקביעה זו הוא שאין הוכחה לגבי מה שאירע. ואין תימה בכך, שהרי איש לא חקר את הפרשה. אשר לרישום – הוא היה קיים לפחות במינהל האזרחי בשכם, שם נחקרו נוסעי המכונית. ואשר לכך שהתובע לא דיווח על המקרה – זו קביעה צינית: הפצוע, שהובא למינהל האזרחי מייד לאחר הפציעה, לא רק היווה הוכחה חיה לכך שהוא נורה, אלא אף נחקר לאחר מכן ומסר עדות לגבי מה שהתרחש.

תביעת הפיצויים בבית המשפט האזרחי

עקב דחיית תביעת הפיצויים על-ידי משרד הביטחון הגיש המוקד ב-28.2.96 תביעת פיצויים בשם רוחי רשיד עבדאללה לבית משפט השלום בירושלים.

הנתבעת היא מדינת ישראל, והיא נדרשת לפצותו בסך 532,500 ש"ח בגין הפסדי שכר בעבר ובעתיד, הוצאות שונות שהוציא עקב הפציעה, וכן כאב וסבל.

התביעה עדיין תלויה ועומדת.

תיאור המקרה

ביום 7.11.89, בשעה 11 בבוקר, הלך מוניר קר'ה, תושב חלחול, אז בן 64, ברחוב בחברון. הוא היה בדרכו לתחנת המוניות לחלחול, כדי לנסוע לביתו. בידי נשא שקיות ובהן מזון. ברחוב לא היה באותה שעה שום אירוע של הפרות סדר או יידוי אבנים. לפתע נורה לעברו צרור כדורים, שפגע ברגלו. הוא הסתובב וראה חייל צה"ל המכוון לעברו את רובהו. החייל, שאיים לירות בו בשנית, היה חלק מקבוצת חיילים קטנה, 5-6 חיילים, שהיתה בסיור רגלי. עקב פציעתו נפל מוניר קר'ה על אי תנועה. מכונית פרטית עצרה במקום, ונהגה ביקש להכניס את קר'ה לתוכה ולקחתו לבית חולים. אל המכונית נורו כמה כדורים נוספים אשר פגעו בה. למרבה המזל לא נפגע איש מירי זה. מוניר קר'ה הובהל במכונית זו לבית החולים עאליה בחברון.

העדויות

תיאור המקרה מתבסס על עדותו של הפצוע, מוניר קר'ה. בעדותו **למוקד** ציין, כי החיילים חבשו כומתות ירוקות. חיזוק מה לעדותו של מוניר קר'ה נתן הנהג שאסף אותו לבית החולים, רסמי עבד ארחים מסלם ג'אבר, תושב חברון. הוא לא ראה מי ירה במוניר קר'ה, אך שמע את הירי. הוא לא זכר כמה יריות נורו, אך ציין שהן היו רבות. הוא גם ראה כיצד נופל מוניר קר'ה על אי התנועה. משניגש אליו כדי להכניסו אל המכונית, נורו לעברה 4-5 יריות – שפגעו במכונית, בחלקה האחורי.

איש אינו חוקר

* ב־7.12.89, מייד לאחר הגשת תלונתו של מוניר קר'ה **למוקד**, פנתה עו"ד עליזה הרמן לפרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, וביקשה לחקור את האירוע.

* ב־19.12.89 ביקשה סא"ל דולב פרטים והבהרות על מה שאירע, וציינה: "לאחר הבהרת הנקודות הנ"ל אוכל לשקול אם וכיצד יש לחקור את התלונה".

* ב־23.2.90 הועבר לסא"ל דולב המידע שביקשה, כולל תצהירו של הפצוע, דו"ח רפואי על מצבו ועוד. המידע נותר בלא תגובה.

* ב־21.11.90 נשלח מכתב תזכורת מן **המוקד** אל סא"ל שלמה פוליטיס, שהחליף את סא"ל רחל דולב.

* ב־24.12.90 התקיימה פגישה של **המוקד** עם סא"ל פוליטיס, ובה הובטח **למוקד** כי העניין ייבדק.

* ב־31.1.91 ביקש **המוקד** לדעת אם היתה התקדמות כלשהי בנושא. המכתב לא נענה.

* ב־19.3.91 חזר **המוקד** ופנה לסא"ל פוליטיס. המכתב לא נענה.

* ב־9.5.91 שב **המוקד** והזכיר לסא"ל פוליטיס, כי בשעתו ציינה סא"ל דולב שתשקול "אם וכיצד לחקור" בעניין לאחר קבלת המידע.

* באוגוסט 1991, בעקבות פניות טלפוניות מפרקליטות מרכז, שוב העביר **המוקד** מסמכים רלבנטיים לעניין.

* ב־4.9.91 הודיע סא"ל פוליטיס על סגירת החקירה בעניין פציעתו של מוניר קר'ה: "...למרות כל מאמצינו להתחקות אחר גורל הטיפול שנעשה בפנייה זאת העליתי חרס בידי. בשלב זה, עקב חלוף זמן רב מעת האירוע, החלטתי שלא להורות על חקירה שכן נראה שהסיכויים שניתן יהיה לאתר כיום את הגורמים המעורבים באירוע כנטען הינם קלושים והחקירה לא תהא אפקטיבית ממילא". עם זאת, הוסיף: "מכל מקום החלטתי לנסות ולברר ברישומי צה"ל, במידת האפשר, באם ניתן כיום לברר אם היו הפרות סדר בזירת האירוע אם לאו ובאם ניתן כיום

לאחר כוחות שפעלו בשטח ביום האירוע. אם אצליח לקבל פרטים שיאפשרו מתן קצה חוט לפתיחת חקירה אשכול עמדי מחדש".

* ב'7.12.89 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד: "...הבירור שערכתי לא הוביל למציאת קצה החוט המיוחל. בתלונתכם המקורית מיום 7.12.89 דובר על חיילים שחבשו כומתות ירוקות. ברם, לפי הרישומים מאותה תקופה מתברר שבשטח פעלו חיילים החובשים כומתות שחורות. במצב כזה, אין סיכוי לאתר חיילים שביצעו את הנטען בפנייתכם. במידה, ואכן הדבר בוצע ע"י חיילים, אין לפסול אפשרות שהירי בוצע ע"י כוחות שלא ביצעו תעסוקה באיזור האירוע, כגון: חיילים שעברו באקראי במקום וכד". כיוון שכך, סיכם סא"ל פוליטיס: "אינני מורה כיום על פתיחת חקירה בתלונה דנן, ומבחינתי תם הטיפול בה".

* עו"ד אנדרה רוזנטל מהמוקד לא השלים עם החלטתו של סא"ל פוליטיס, ובשורת מכתבים, שאליהם צורפה עדותו של נהג המכונית, דרש כי התיק ייפתח שוב לחקירה.

* ב'28.5.92 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד, כי החלטתו שלא לחקור בעינה עומדת.

* ב'5.8.92 דרשה עו"ד באדרה חורי מהמוקד, כי תיערך חקירה בפרשה.

* ב'23.11.92 הודיע סא"ל פוליטיס למוקד, כי עמדתו לא השתנתה.

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

חקירה מהירה של העובדות עשויה היתה לגלות מה אירע בחברון ב'7.11.89, ומי ירה במוניר קרג'ה. אך מהשתלשלות העניינים ברור כי איש בפרקליטות מרכז לא עשה שום ניסיון לחקור ולברר את האמת. תלונת המוקד הועברה לפרקליטות מרכז חודש לאחר האירוע, וכבר בסוף פברואר 1990, כשלושה חודשים ומחצה לאחר האירוע, היו בידי פרקליטות מרכז כל הנתונים שסיפק לה המוקד. בשלב זה, כיוון שטרם חלף זמן רב, אפשר היה לנסות לאתר אילו כוחות היו בעיר באותו יום. אלא שהעובדות מדברות בעדן: בחודש נובמבר אותה שנה – כתשעה חודשים אחרי שהועבר החומר לפרקליטות מרכז – עדיין לא נבדק דבר. למעשה, באוגוסט 1991, שנה ותשעה חודשים לאחר האירוע, עדיין שבה הפרקליטות וביקשה מסמכים מהמוקד, צעד המלמד על כך שעד אז בעצם לא נעשה דבר.

ב'4.9.91 אמנם הבטיח פרקליט מרכז, סא"ל שלמה פוליטיס, למוקד, כי יברר אם ניתן לאתר, למרות הזמן הרב שחלף, את הכוחות שפעלו בחברון ביום האירוע. האשמה לכך שחלף זמן רב מאז האירוע, נעוצה בפרקליטות, ואין היא יכולה להשתמש בכך כתירוץ לסגירת תיק החקירה.

סא"ל פוליטיס טען כי המוקד התלונן שהיו אלה חיילים חובשי כומתות ירוקות, ואילו הדיווחים מהשטח היו על חיילים חובשי כומתות שחורות; אי לכך, כטענתו, אין סיכוי לאתר את החיילים. טענה זו אינה במקומה. גם אם נניח שאמנם היו אלה חיילים חובשי כומתות שחורות – ואחרי ככלות הכל אפשר להניח שאדם זקן ופצוע לא הבחין, ואולי לא זכר, את הצבע המדויק – בכל זאת התבקשה חקירה בשאלה, אילו כוחות היו בחברון באותו יום, יהיה צבוע כומתתם אשר יהיה. אך חקירה כזו כלל לא נפתחה.

זאת ועוד. בהמשך דבריו אומר סא"ל פוליטיס כי: "אין לפסול אפשרות שהירי בוצע ע"י כוחות שלא ביצעו תעסוקה באיזור האירוע, כגון: חיילים שעברו באקראי במקום וכד". עם זאת, לא נערך בירור לגבי זהות הכוחות שהיו בחברון באותו יום, בין בתעסוקה מבצעית ובין שלא בתעסוקה מבצעית.

דרישת הפיצויים

אחרי שכל דרישות המוקד לחקור את הפרשה ולאחר את היורה לא נענו, פנתה עו"ד באדרה חורי ב'8.7.93 למשרד הביטחון, ותבעה כי מוניר קרג'ה יפוצה בסך 25,000 ש"ח על הפציעות שנגרמו לו עקב הירי, על הכאב והסבל, ועל ההוצאות שהוציא לשם התרפאות בבתי חולים שונים, בגדה המערבית ובירדן.

משרד הביטחון התנער מאחריות החיילים לאירוע, וב'21.8.94 כתב עו"ד לוראן איצקוביץ לעו"ד באדרה חורי, כי

המסמכים הרפואיים שהעבירה בעניינו של מוניר קר'ה אינם מעידים כי הנזק נגרם מירי כלשהו. והוסיף: "אולי נפצע מאבן?" לבסוף הציע פיצוי של 2,000 ש"ח בלבד.
לאחר משא ומתן ממושך הוסכם ביוני 1996, כי משרד הביטחון יפצה את מוניר קר'ה בסכום של 12,000 ש"ח.

תיאור המקרה

ב־7.9.89, כאשר היה סמל (מילואים) דוד בן גיגי, יחד עם שלושה חיילים נוספים, בסיור בכפר חוסאן, הם נתקלו במחסום אבנים במרכז הכפר. החיילים עצרו מכוניות שנסעו במקום, והורו לנוסעים בהן לצאת ולפנות את האבנים. באחת המכוניות נסעו בני משפחת סבאחין. הנהג, מוחמד סבאחין, לא ציית להוראתו של סמל בן גיגי ונסע לאחור, בנסיעה איטית. בן גיגי רץ אחרי המכונית, קרא לסבאחין לעצור, אך הוא לא עצר. אז כרע בן גיגי ברך, כיוון את רובהו, וירה לעבר גלגלי המכונית. המכונית נעצרה. לאחר מכן התברר, כי מהירי נפגעה סבאח סבאחין, אשתו של הנהג. היריות פגעו בעמוד השדרה שלה, בכליה הימנית, בחלק מהמעיים ובריאה הימנית. כתוצאה מן הפגיעה נותרה סבאח סבאחין משותקת ממותניה ומטה והיא אינה שולטת על צרכיה. לפי חוות דעת רפואית, אין סיכוי שמצבה ישתפר אי־פעם.

ההליך המשפטי

ההעמדה לדין

תיק החקירה בפרשה זו אינו מצוי בידי המוקד, אך סגניתה של פרקליטת מרכז מסרה למוקד, כי תיק החקירה הגיע לפרקליטות מרכז ב־19.3.90. כתב אישום נגד סמל דוד בן גיגי באשמת שימוש בלתי חוקי בנשק הוגש ב־20.5.90. למעשה, אפשר היה להאשים את בן גיגי בניצוע עבירת פציעה לפי חוק העונשין, דבר שגם סגנית הפרקליטה הודתה בו, או בעבירה של חבלה ופציעה בנסיבות מחמירות, עבירה שהעונש המרבי בגינה הוא שש שנות מאסר. לעומת זאת, העונש המרבי בגין העבירה הצבאית הוא רק שלוש שנות מאסר.

השפיטה

פסק הדין של הערכאה הראשונה, בית הדין הצבאי של מחוז מרכז, ניתן ב־26.9.90. במקום שהיתה סתירה בין עדותו של מוחמד סבאחין, שטען כי נסע לאחור ממחסום האבנים בנסיעה איטית, לבין עדות הנאשם, שסבאחין נסע מהר, העדיף בית הדין המחוזי את עדותו של סבאחין, שנתמכה בעדותו של חייל אחר. כיוון שכך, התמקד בית הדין בשאלה שהתעוררה עקב ממצאי החקירה: התברר, כי על אף שחולקו לחיילים הוראות פתיחה באש בכתב – שלא התירו פתיחה באש במצב מעין זה שהיה בחוסאן – נתנו להם המפקדים הוראות בע"פ שסתרו את ההוראות שבכתב. מעדותו של בן גיגי ומעדויותיהם של חיילים אחרים עלה, כי בהוראות הפתיחה באש שבכתב הותר ירי רק כאשר היה מדובר ב"כלי רכב חשוד", כלומר מכונית שסביר להניח כי מישהו מנוסעיה היה מעורב בפיגוע חבלני או בפשע חמור אחר, או כי הוא נמצא בדרכו לבצע פיגוע או פשע כאלה. לעומת זאת תיחדו המפקדים את חייליהם לפתוח באש גם על מכונית שאינה עוצרת, גם שלא בנסיבות אלה. בן גיגי טען, כי פעל בהתאם להוראות מפקדיו, ולכן הוא חף מפשע.

ההרשעה

בית הדין לא קיבל טענה זו וקבע, כי בן גיגי פעל בניגוד להוראות הפתיחה באש, שבין השאר אסרו במפורש ירי על אדם, שאינו בגדר "חשוד" בהקשר של פיגוע חבלני או פשע חמור אחר, ואשר מסרב לדרישה לעצור ונמלט. אשר להוראות הסותרות של המפקדים בשטח, קבע בית הדין המחוזי, כי הן היו "הדרכה פסולה ונעדרת יסוד בחוק" וכן דחה את טענת בן גיגי, כי עומדת לו טענת "צידוק", שמשמעותה כי הוא פטור מעונש כיוון שביצע את העבירה עקב הוראה שקיבל ממפקדיו.

בשל כל אלה הורשע סמל דוד בן גיגי בשתי עבירות של שימוש בלתי חוקי בנשק. אך כאשר הגיע בית הדין לשאלת העונש, הקל עמו בנימוק שהוא היה קורבן לעירפול ביחס להוראות הפתיחה באש שנוצר עקב הסתירה בין ההוראות הכתובות לבין הפקודות בשטח. עוד נזכר כנימוק להקלה בעונשו שירות המילואים שהוא מבצע כבר עשרות שנים. בסופו של דבר הוטל עליו עונש מאסר על תנאי של שלושה חודשים, אם יעבור אותה עבירה במשך שנתיים מיום פסק הדין.

הזיכוי

הן התביעה והן הסניגוריה עירערו על פסק דין זה. בית הדין הצבאי לערעורים קיבל את טענות הסניגוריה, ובי-7.3.91 זיכה את בן גיגי מכל אשמה.

נימוקיו של בית הדין הצבאי לערעורים לזיכוי, מלמדים על מגמה של מתן לגיטימציה בדיעבד לנורמות פסולות שהשתרשו בשטח. בשתי נקודות מרכזיות סמך בית הדין את ידיו על נורמות כאלו: האחת, שאמנם ספק אם תדרכי המפקדים בשטח היו חוקיים, אך הם לא היו בלתי חוקיים בעליל, ולכן חובה היתה על בן גיגי לציית להוראות. השנייה, שהיו די והותר עדויות, כי המפקדים הבהירו לחיילים שאם לא ינהגו לפי התדריך בע"פ, יינקטו נגדם צעדים משמעותיים; בכך ראה בית הדין סיבה לקבל את טענת הצידוק של בן גיגי.

במילים אחרות, גם בית הדין הצבאי לערעורים ראה בבן גיגי קורבן של עירפול המצב. עם זאת, הרחיק לכת לעומת בית הדין המחוזי, וזיכה אותו מכל אשמה.

בית הדין לערעורים מותח ביקורת על הפרקליטות הצבאית

בשולי פסק דינו של בית הדין הצבאי לערעורים העירו השופטים שתי הערות לפרקליטות הצבאית. הראשונה שבהן נוגעת לחקירה החסרה והרשלנית שערכה מצ"ח בנסיונות האירוע, ולכך שהפרקליטות לא מצאה לנכון לדרוש חקירה מעמיקה יותר. דברי השופטים מדברים בעדם:

"...העיון בחומר הראיות שהוצג לבית דין קמא... מעורר תמיהות לגבי האופן הלקוי שבו נוהלה החקירה. כך, לא נערכה כל בדיקה בבית החולים שבו אושפזה וטופלה סבטין, בקשר להימצא הקליע שפגע בה. זה למרות שבדו"ח הרפואי נקבע מפורשות שנמצא פצע כניסה של כדור, ולא נמצא פתח יציאה. משמע, הכדור נשאר בגופה של הנפגעת, והוצא, ככל הנראה, בניחות. אילו נמצא קליע כזה אפשר היה לערוך בדיקה בליסטית ולהשוותו לנשק שממנו הוא נורה. לא נערך ניסיון לבדוק את הרכב שפגע ולבחון את מקום הפגיעה, ולהסיק מכך את המסקנות הנחוצות. לא נערך תרשים של זירת האירוע. תרשים כזה – אילו נערך – היה כולל את מיקום זורקי האבנים ומיקומו של הרכב הנפגע. עיון בתרשים היה עשוי לסייע לקבוע מי מבין החיילים, אם בכלל, היה עלול לפגוע ברכב, בלי צדיה. התביעה הצבאית לא ביקשה השלמת חקירה בנקודות הנ"ל. מן הראוי להפיק מכך לקחים. הננו מפנים לכך את תשומת לב קמצ"ר, מפקד מצ"ח והתובע הצבאי הראשי".

ההערה השנייה מתמודדת עם "תסמונת השיין גימל". השופטים מפנים אותה אל הפרקליט הצבאי הראשי, ועיקרה הוא זה: הרי החייל פעל לפי הוראות שנתנו לו מפקדיו, ובתחקיר שנערך לאחר האירוע אף קיבל מהם שבחים על התנהגותו. כיוון שכך, אומרים השופטים, "האחריות הראשונה – אולי אפילו הראשונה במעלה", אינה צריכה ליפול על כתפיו דווקא, ו"ההחלטה לתבוע רק ממנו (מבן גיגי – המוקד) את הדין איננה משרתת את עקרון השוויון בפני החוק". כלומר, לפרקליט הצבאי הראשי נאמר כמעט במפורש, כי היה מקום להעמיד לדין גם את המפקדים בגין הפקודות הלא-חוקיות שנתנו לחייליהם. למיטב ידיעת המוקד, לא הועמד שום מפקד לדין בשל פקודות לא חוקיות אלו.

באין חקירה – אין ממצאים – אין אשמים

פציעתן של איה עבד אלרחמן ואילהאם סלאמה

תיאור המקרה

ב־8.9.93 בשעות אחר הצהריים נכנס ג'יפ של צה"ל ובו חיילים לכפר בידיא שבנפת טולכרם, בשל מידע שבכפר ישנם רעולי פנים שמציירים סיסמאות על קירות הבתים. רעולי הפנים היו מוקפים בילדים רבים. כאשר ראו רעולי הפנים את החיילים, החלו להימלט. החיילים רדפו אחריהם, ובמהלך המרדף ירו באש חיה. מן הכדורים נפגעו שתי ילדות ששהו בחצר ביתן: איה עבד אלרחמן, אז בת חמש וחצי, ואילהאם סלאמה, אז בת שש וחצי. איה נפגעה בשתי ירכיה מפגיעות כדורים, והגיעה לבית החולים "אלאיתחאד" בשכם לאחר שאיבדה דם רב. היא נותחה לשם יאחוי קרע בעורק הראשי בירך, ואושפזה בבית החולים למשך חודש ימים. בשתי ירכיה נותרו צלקות גדולות עקב הירי. רופא אורתופד קבע לה נכות לצמיתות בשיעור 10%. אילהאם נפגעה גם היא בירך. היא טופלה ואושפזה משך שבוע בבית חולים.

העדויות

שני החיילים שהיו בג'יפ שנכנס לכפר היו סמ"ר דוד, חובש, וסגן רואי גוטמן. סמ"ר דוד הוא שירה את היריות שממן נפצעו שתי הילדות. הדבר עולה הן מעדותרשלו והן מעדותו של סגן גוטמן. אשר לנסיבות הירי, העידו סגן גוטמן וסמ"ר דוד, כי הדבר היה במהלך מרדף אחרי רעולי פנים. הירי שביצע סמ"ר דוד ואשר גרם לפציעת הילדות נעשה אל תוך סמטה, ומעיד על כך סגן גוטמן: "לא זכור לי שדוד ביצע נוהל מעצר חשוד בצומת זו (שבה עמדו השניים בעת הירי – המוקד) לפני שירה... אני לא זוכר בדיוק אם בכלל ראיתי את הרעולי פנים שהיו בסמטה או לא. היה במקום בלאגון... לדעתי, הילדות נפגעו מהירי של דוד בטעות, כאשר הוא ירה לתוך הסמטה. לא היתה לדוד כל כוונה לפגוע בהן". כלומר, סמ"ר דוד ירה אל תוך הסמטה, בלא לוודא מי נמצא בה. בהתחשב בכך שבתחילת התקרית היו לא מעט ילדים ברחוב, ועל כך העידו הן סמ"ר דוד והן סגן גוטמן, היה על היורה להביא בחשבון, כי פרט לרעולי הפנים עשויים להיות בסביבה אנשים נוספים, ובהם גם ילדים. בכך מנוגד הירי להוראות שהיו תקפות באותה עת, ועל פיהן: "יש לשקול באחריות ובזהירות האם מן הראוי להשתמש בנשק, בהתחשב בכל נסיבות האירוע... הפתיחה באש חיה מותרת רק לעבר תוקפים או חשודים מזוהים. אין לירות ללא הבחנה" (ההדגשות שלנו – המוקד). ירי זה היה גם בניגוד להוראות אחרות, ועל כך העיד מפקד החטיבה, קצין בדרגת אלוף משנה, שבדק את שהתרחש בבידיא באותו יום: "הירי של החיילים לעבר רעולי הפנים שלשמש הגיעו לכפר בידיא היה תקין לחלוטין למעט הנקודה של חומת מפגע אותה לא ראה היורה שממנה נפגעו הילדות מכדורים שהמשיכו בכיוונן. בעת ירי שנועד לעצור רעולי פנים יש להקפיד על חומת מפגע נקייה ולא לירות בעת שיש גורמים נוספים אפילו אם יש סכנת חיים". כלומר, גם מפקד החטיבה הגיע למסקנה, שסמ"ר דוד לא מילא אחרי הוראות הפתיחה באש.

מצ"ח אינה נחפזת לחקור

מעדויותיהם של סמ"ר דוד וסגן גוטמן עולה, כי כבר כחצי שעה לאחר הירי נודע להם כי שתי ילדות נפגעו מהירי. את האירועים תיחקרו מפקד הגדוד, קצין בדרגת סגן אלוף ומפקד החטיבה, קצין בדרגת אלוף משנה. שני אלה קבעו – למרות שכאמור היו ערים לכך שהחיילים נהגו בניגוד להוראות – כי לא היו שום ליקויים בהתנהגותם של דוד וגוטמן. מסקנה זו אינה מחייבת את מצ"ח. חקירת מצ"ח החלה רק בעקבות תלונת המוקד, שנשלחה לפרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, ב־15.11.93.

למכתב המוקד צורף, בין השאר, תצהיר שנתן אביה של אילהאם, ובו העיד, כי ביום האירוע הגיעו לביתו חיילים מהמינהל האזרחי, והתנצלו על האירוע והירי.

רק בחודש ינואר, כארבעה חודשים אחרי האירוע, נחקרו שני המעורבים העיקריים – סמ"ר דוד ב' 6.1.94 וסגן רואי גוטמן ב' 17.1.94. אביה של איה נחקר ב' 2.2.94, ואביה של אילהאם נחקר ב' 3.2.94 – כחמישה חודשים אחרי האירוע. מפקד הגדוד נחקר ב' 2.3.94 – כשישה חודשים אחרי האירוע, ומפקד החטיבה נחקר ב' 29.3.94 – קרוב לשבעה חודשים אחרי האירוע. הרופא שטיפל בילדות נחקר רק ב' 24.3.94.

עיכוב כה ניכר בחקירה סיכל למעשה כל יכולת לברר את האמת. כאמור, כבר כחצי שעה לאחר הירי היה ברור לשני המעורבים בירי, כי היו נפגעים. אילו בוצעה בו במקום חקירה כראוי, כי אז ייתכן, למשל, שבמקום הירי היו מתגלים הקליעים שפגעו בילדות. על פי עדות הרופא, בפצעי הירי ברגלי הילדות היו פתחי כניסה ויציאה של הכדורים, ומשמעות הדבר שהקליעים יצאו מגופן ונותרו בשטח. בדיקה בליסטית, אילו בוצעה, יכלה לסייע בקביעת זהות היורה.

פרקליט מרכז קובע: אין אשמים

ב' 23.5.94 הודיע פרקליט מרכז דאז, סא"ל שלמה פוליטיס, למוקד, כי "ממצאי החקירה לא נמצא קשר סיבתי מובהק בין הירי שאמנם בוצע על ידי החיילים לבין פציעת הקטינות. מכל מקום, הירי שבוצע על ידי החיילים תאם את הוראות הפתיחה באש".

אשר לאיקום קשר סיבתי בין הירי לבין פציעת הילדות, ברור כי סא"ל פוליטיס התעלם מכך שחקירת מצ"ח היתה חלקית בלבד, וקיבל את ממצאיה בלא עוררין. גם בשלב מאוחר, יחסית, זה יכול היה סא"ל פוליטיס לדרוש ממצ"ח חקירה חוזרת של המעורבים בירי או מציאת עדי ראייה נוספים מן הכפר – לשם ביסוס התיק, אך הוא לא עשה כן.

אשר לירי בניגוד להוראות – הן מעדויות המעורבים בירי עצמם והן מחוות דעתו של מפקד החטיבה עולה, כי החיילים לא מילאו אחר הוראות פתיחה באש. ממצאי מצ"ח בנקודה זו סותרים לחלוטין את מסקנתו של סא"ל פוליטיס, כפי שנמסרה למוקד.

כאשר עירערה עו"ד באדרה ג. חורי, בשם המוקד, על מסקנה זו של פרקליט פיקוד מרכז, נאחז סא"ל פוליטיס בטענה, מפי המעורבים בירי, כי בשעת הירי היתה הסמטה ריקה מאדם, וכי הם לא ראו את הילדות, והתעלם משאר הדברים שנאמרו על ידם בחקירה.

עו"ד חורי סירבה לקבל מסקנה זו, ושבה והסבה את תשומת לבו של סא"ל פוליטיס לתצהיר שנתן אביה של אילהאם סלאמה, המעיד כי במינהל האזרחי הכירו כבר באותו ערב באחריות לירי ולתוצאותיו.

תשובתו של סגן פרקליט מרכז דאז, רס"ן ברוך מני, מעידה על סדקים בגרסת סא"ל פוליטיס. "הדעת נותנת", כתב רס"ן מני לעו"ד חורי ב' 1.8.94, "כי הירי שבוצע על ידי החיילים שנחקרו, קשור לפציעתן של הקטינות, זאת בשל קרבת המקום והזמן בין הירי לבין הפציעה. ברם, הפרקליט, במסגרת תפקידו כאחראי על חוליית תביעה פלילית צריך להשתכנע מעל לכל ספק סביר כי ירי ספציפי, שבוצע על ידי חייל ספציפי, הביא לפציעה ספציפית – זאת לא ניתן היה לקבוע רק לנוכח ההסתברות אותה שטחתי לעיל. ... ייתכן והפציעה נגרמה כתוצאה מירי חיילי צה"ל... אולם, יחד עם זאת, לא הונחה בפנינו תשתית ראייתית שתצדיק פעולה כלשהי על ידי הפרקליט במישור הפלילי". אחרי קבלת חומר החקירה במוקד, ביקשה עו"ד חורי כי מצ"ח יחקור עדים נוספים, שלא נחקרו לפני שהועבר החומר לסא"ל פוליטיס. גם אחרי חקירתם לא השתנתה המסקנה, כי אין להעמיד איש לדין בשל הירי שגרם לפציעת הילדות.

אפשרויות משפטיות אחרות לטיפול בעבירות שהתגלו

כאמור, מעדויות המעורבים בירי ומפקד החטיבה עולה, כי הירי נעשה בניגוד להוראות הפתיחה באש. אפילו

בהתבסס על ממצאים חלקיים אלה אפשר היה להעמיד את היורה, סמ"ר דוד, לדין בגין עבירה לפי סעיף 85 לחוק השיפוט הצבאי, שימוש בלתי חוקי בנשק. העונש המקסימלי בשל עבירה זו הוא שלוש שנות מאסר.

תביעת פיצויים בבית המשפט

ב־3.7.97 הגיש המוקד בשם שתי הילדות, תביעת פיצויים בבית משפט השלום בירושלים על סך 130,000 ש"ח בגין נזקים מיוחדים שנגרמו לאיה אחמד ועל סך 40,000 ש"ח בגין נזקים מיוחדים שנגרמו לאילהאם סלאמה, בתוספת נזקים כלליים לשתיהן.
התביעה תלויה ועומדת.

פרקליטת מרכז לא בדקה האם ההוראות היו חוקיות

פציעתה והתעוררותה החלקית של ראנדה נאתשה

תיאור המקרה

ביום 22.1.90, בשעות הצהריים, יידו תלמידים בעיר חברון אבנים לעבר חיילי צה"ל שהיו סמוך לבית ספר לבנות "חליל אלנמוזגיה". בשעה 12.30 לערך, עם סיום הלימודים, החלו תלמידות לצאת מבית הספר אל הרחוב, שם יידו התלמידים אבנים. בין היוצאות היתה גם ראנדה נאתשה, אז בת 14. בעודה יוצאת עם חברותיה מבית הספר השליך קצין מילואים בשם אריה אופק רימון הלם לעברן. עם התפוצצותו חשה ראנדה נאתשה, כלשונה, "שריפה בעין ובפנים". היא איבדה את הכרתה, ופונתה משם לבית החולים בשיך ג'ראח, שם אושפזה למשך עשרה ימים. עקב התפוצצות רימון ההלם איבדה את ראייתה בעין אחת. הרופאים הצליחו להציל את עינה השנייה, אך מצב הראייה בה אינו יציב. נוסף על כך החלה ראנדה נאתשה לסבול מפגיעות פסיכולוגיות עקב האירוע ועקב הנכות – אובדן עין – שנגרמה בעקבותיו.

העדויות

חקירת מצ"ח נפתחה ב־12.3.90, בעקבות פניית המוקד לפרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב. ב־14.5.90 הושלם דו"ח החקירה.

מהדו"ח עולה, כי למעשה אין ויכוח ביחס לרוב עובדות המקרה. ראנדה נאתשה העידה, כי החיילים עמדו במרחק 20 מטרים מבית ספרה. התלמידות שיצאו מבית הספר לא השתתפו ביידוי האבנים. החיילים גם לא הזהירו את התלמידות לפני שפעלו. למרות זאת, השליך לעברן קצין המילואים אריה אופק רימון הלם, ואף אישר זאת בחקירתו. ההסבר להשלכת הרימון לעבר התלמידות נמצא בעדותו של קצין נוסף, מפקד גדוד, בשם ירבעם שגב. לדבריו, המצוטטים בדו"ח, "הדבר אירע במהלך פיזור התקהלות שנוצרה כאשר הבנות יצאו מבית הספר ואחריהן הסתתרו מידי האבנים". כלומר, זהותו של משליך הרימון והמניעים להתנהגותו ידועים.

מחלוקת קיימת באשר לשאלה, ממה נפגעה ראנדה נאתשה. גרסת הדו"ח מושתתת על הערכתו של ירבעם שגב, כי ניצרת רימון ההלם היא שפגעה בראנדה נאתשה. אלא שסוג הפגיעה – המתועד במסמכים רפואיים – מלמד כי סביר יותר שהיא נפגעה מהתפוצצות הרימון בקרבתה.

פרקליטת מרכז סוגרת את התיק

ב־28.6.90 החליטה פרקליטת מרכז דאז, סא"ל רחל דולב, לסגור את התיק ללא נקיטת אמצעים משפטיים נגד איש מחיילי צה"ל שהיו מעורבים באירוע זה. הנמקותיה להחלטתה מושתתות רובן ככולן על דו"ח החקירה של מצ"ח ועל עדותו של קצין מהחטיבה המרחבית יהודה בקשר להוראות בדבר השלכת רימון הלם. קצין זה, דני ששון, מסר בחקירת מצ"ח, כי "...לגבי רימון הלם אין הגבלה בטווח ואין צורך בהכשרה מיוחדת בכדי להשתמש בו". בהתבסס על כך קבעה סא"ל דולב, כי הקצין אריה אופק "פעל בהתאם להוראות מח"ט מבצעים שברשותו ואשר בסמכותו להפעילם". כיוון שכך, לא מצאה כל פגם בהתנהגותו, וכאמור הורתה לסגור את תיק החקירה.

אפשרויות משפטיות אחרות לחקירת האירוע

מדוע סוכנו חיי התלמידות

הבעיה העיקרית העולה באירוע זה היא: מדוע הושלך הרימון אל תוך קבוצת התלמידות. כאמור, מאחורי קבוצת התלמידות עמדו תלמידים שיידו אבנים לעבר החיילים, ובהשלכת רימון ההלם ניסו החיילים להפחידם ולהרתיעם מהמשך השלכת האבנים. אך בנסיבות שנוצרו – כאשר עקב יציאת התלמידות הן חצו בפועל בין החיילים לבין התלמידים – היה ברור כי השלכת הרימון לכיוונן תסכן קודם כל אותן. למרות זאת השליך אריה אופק את הרימון. כלומר, הבדיקה המשפטית צריכה היתה להתמקד בשיקול הדעת הלקוי של אריה אופק. אך למרות נתונים אלה לא התייחסה פרקליטת מרכז לשאלה של סיכון חיי אזרחים. היא קיבלה את הסברי החיילים כי היו בסכנה, והסתפקה בכך. היא גם לא תהתה, מדוע בעצם נורה הרימון אל תוך קבוצת התלמידות, ולא במרחק בטוח מהן, מה שהיה משיג את אפקט ההרתעה, בשל הרעש שמקים רימון כזה בהתפוצצו, אך לא היה מסכן אף אחד. בהקשר זה אין חוות דעתו של דני ששון, לגבי נוהל השלכת רימון הלם, מעלה או מורידה. הנתונים בשטח בשעת האירוע, שבהם מודים כל המעורבים, היו כאלה שלא היה מקום להשליך רימון הלם אל תוך קבוצת התלמידות. התנהגות כזו מהווה חריגה מהוראות ושימוש לא חוקי בנשק, מפני שגם אם היו החיילים בסכנה, אסור היה לסכן אוכלוסייה אזרחית שבמקרה נקלעה למקום ובעצמה לא סיכנה איש. אילו הועמד אריה אופק לדין בגין עבירות של שימוש לא חוקי בנשק, אי-מילוי הוראות או התרשלות, היה צפוי לעונשי מאסר שבין שנה לשלוש שנים.

ממה נפצעה ראנדה נאתשה

מסקנתה של פרקליטת מרכז, כי ראנדה נאתשה נפגעה, ככל הנראה, מניצרת הרימון, מסתמכת כולה על הערכתו של ירבעם שגב. צורת הפגיעה מפריכה טענה זו. ניצרת רימון היא חפץ מתכתי קטן יחסית, שפגיעתה עלולה לגרום חבלה מצומצמת. לעומת זאת, ראנדה נאתשה סבלה מכוויות בפניה ובשערה, ומפגיעה בשתי עיניה. כלומר, חלק לא מבוטל מפניה נפגע, דבר האופייני לפגיעה מהתפוצצות בסמוך אליה. מסקנה זו היתה צריכה להוביל להעמדתו של אריה אופק לדין בעבירות הנזכרות בפסקה הקודמת.

שאלת חוקיות ההוראות

אשר לעצם ההוראות בדבר השלכת רימון הלם – אי-הגבלת טווח השלכתו והעובדה שאין חובה לקבל הכשרה מיוחדת כדי להשליכו – כאן הפכה פרקליטת מרכז, בעצם חוות דעתה, את היוצרות על פיהן. מי שמאשר הוראות שימוש בנשק הוא הפרקליטות הצבאית הראשית, ולא כל יחידה בשטח לפי ראות עיניה. ואילו מעדותו של דני ששון עולה, כי מי שהוציא את הוראות השימוש ברימון הלם היתה החטיבה המרחבית יהודה, ככל הנראה מפקד החטיבה.

במצב זה התבקש, כי פרקליטת מרכז תבדוק, האם קיבל מפקד החטיבה המרחבית יהודה אישור מהפרקליטות הצבאית הראשית להוראות אלו. שכן, אם לא התקבל אישור כזה, הרי שההוראות היו בלתי חוקיות. אך הפרקליטה הסתפקה בקבלת חוות דעתו של דני ששון, ולא בדקה בעצמה אם הוצאו הוראות אלו בסמכות. אילו הגיעה למסקנה שההוראות הוצאו שלא בסמכות, היתה חייבת להידרש בהקשר לאירוע זה גם לאחריותו של מפקד חטמ"ר יהודה. מכיוון שלא בדקה את שאלת החוקיות, פטרה עצמה מהחובה לחקור הסתעפות זו של החקירה, ואולי להעמיד לדין אנשים נוספים.